

Milena Houžvičková, Jana Hoffmannová

Čeština pro překladatele Základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení

(Praha, Univerzita Karlova, 2012. ISBN: 978-80-7308-405-9)

Csiborné Horváth Andrea

E-mail: csibornehorvathandrea@gmail.com

A *Čeština pro překladatele* (Cseh nyelv fordítók számára) a prágai Károly Egyetem oktatója, Prof. Dr. Jana Hoffmannová Dsc és Milena Houžvičková tudományos munkájának és oktatói tapasztalatának eredményeképp született meg. A jelen kötet a *Základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení* (Elméleti alapismeretek, szövegértelmezés, gyakorlófeladatok) alcímet viseli, amely összefoglalja a szerzők szándékát, hogy egy olyan gyakorlati útmutatót hozzanak létre, amely a nyelvész hallgatók egyetemi tanulmányai során megszerzett ismereteit osztályozza, megszilárdítja és gyakorló feladatok segítségével elmélyíti. A szerzők különös figyelmet fordítottak a cseh nyelvet minél több nézőpontból vizsgáló tudományos alaposságra, ugyanis a kötet a nyelvtudomány legkülönbözőbb területeire kalauzolja el az olvasót. A *Čeština pro překladatele* azokra az oktatási anyagokra épít, amelyek a szerzők tanítási-oktatási gyakorlatában a leginkább beváltak; az előszó szerint a könyv olyan szöveg- és feladatgyűjteményt tartalmaz, amelyek egyetemi szemináriumokon és önállóan tanulás során is hasznosíthatók. A kötet két fő szerkezeti egységre bontható, amelyek közül az elsőt Milena Houžvičková írta, és a nyelvrondszer szintjeinek sémáját követő négy fejezetből tevődik össze: *Fonetika a fonologie*, *Morfematika a slovotvorba*, *Tvarosloví (morfologie)*, valamint *Skladba (syntax)*. Az első rész szerzője olyan gyakorló feladatokkal zárja fejezeteit, amelyek valós Európai Unió dokumentumokat vagy cseh média oldalakon publikált szövegeket dolgoznak fel. A második részt Jana Hoffmannová *Stylistika* és *Výstavba textu* című két fejezete alkotja. E két fejezethez tartozó feladatsor a kortárs beszélt nyelv különböző forrásokból származó szövegeit (pl. közszereplők levelezése, publicisztikák) használja fel. Végül a fejezeteket követően a könyvben egy több, mint ötszáz szakszót tartalmazó terminológiai szótár is helyet kapott, amely összefoglalja az érintett tudományterületek legfontosabb kifejezéseit.

A **Fonetika a fonologie** (Fonetika és fonológia) címet viselő első fejezetben megismerkedhetünk az emberi kommunikáció hangtani vonatkozását kutató két tudomány, a fonetika és a fonológia legalapvetőbb ismereteivel. A rövid elméleti bevezetőt a beszédszervek bemutatása, majd a cseh hangrendszer legfontosabb jellemzőinek összefoglalása követi. Először megismerkedünk a cseh nyelv magánhangzó repertoárjával, amely öt rövid és öt hosszú magánhangzót tartalmaz. A cseh nyelv érdekessége, hogy e tíz magánhangzó tizennégy grafémában fejeződik ki (a nyelv további grafémái: y/ý, ě, ů). A bevezető rész után a szerző felvázolja a magánhangzók különböző szempontok szerinti osztályozását, amelyek: a nyelv vízszintes mozgása szerinti, a nyelv függőleges mozgása szerinti, ajakműködés szerinti, időtartam szerinti. Végül kitér arra is, hogy a cseh nyelvben kettőshangzók (diftongusok) is megtalálhatók: ilyen az *ou* (cseh kettőshangzó), valamint az idegen eredetű szavakban található *eu* és *au*. A magánhangzók bemutatását a cseh mássalhangzók leírása követi. A cseh nyelvben huszonöt mássalhangzó (b, c, č, d, d', f, g, h, ch, j, k, l, m, n, ň, p, r, ř, s, š, t, t', v, z, ž) és további három graféma (x, q, w – az idegen szavakban) található. Ezeket különböző szempontok (pl. kiejtés módja, kiejtés helye) szerinti csoportosításáról is olvashatunk. A fejezet következő része a hangoktól a magasabb szerveződési szintű egységekig vezeti az olvasót, és többek között olyan témákat érint, mint a szótagok osztályozása, a hangsúly típusai, valamint a kadencia lehetőségei. A fejezet elméleti része néhány fontos kiejtéstani elv felvázolásával zárul. Ezt a fonetika és fonológia témájához kapcsolódó feladatsor követi, amellyel a cseh nyelv iránt érdeklődők gyakorolhatják a szótagolást, a szótagmag meghatározását, a szótagok osztályozását, a diftongusok felismerését, a fonetikai átírást, a hangsúly jelölését, a hanglejtést és az idegen eredetű szavak kiejtését is. A fejezet végén cseh nyelvtörők találhatók, amelyek kapcsán kiemeli a szerző, hogy a nyilvános beszédre (pl. tolmácsolásra) való felkészülést és a beszédterápia folyamatát egyaránt segíthetik.

A **Morfematika a slovtvorba** (Morfematika és szóalkotás) című második fejezet elején a szóalak szerkezetével foglalkozó morfematika céljáról, valamint a morfémák és a szavak kapcsolatáról olvashatunk. Ezután a szerző áttér a morfémák osztályozására, és példamondattal szemlélteti a különböző morfémátípusok (formaképző/tőképző/szóképző suffixumok, gyökérmorfémák, szóképző/formaképző prefixumok, posztfixum, lexikai morfémák és konnektorok) megjelenését a cseh nyelvben. Az alfejezet végén található feladatok lehetőséget adnak morfológiai elemzés és az ismertetett morfémátípusok gyakorlására. A fejezet második része a cseh nyelv szóalkotási módjaival foglalkozik, azaz olyan lehetőségeket mutat be, amelyekkel új lexikai egységet alkothatunk. A szerző az új lexéma alkotásának három módját különbözteti meg: szóképzés (deriváció), szóösszetétel (kompozíció) és rövidítés (abbreviáció). Az elméleti bevezető után pedig áttér a szóalkotási eljárások részletes bemutatására, amelynek ismeretanyagát a fejezetet záró gyakorlatok segítenek elmélyíteni.

A harmadik fejezet a **Tvarosloví (morfologie)** (Alaktan (morfológia)) címet kapta, és egyes alfejezetei a különböző szófajok (főnév, melléknév, névmás, szám-

név, ige, határozó, elöljárószó, kötőszó, partikula, indulatszó) szerint vizsgálódnak. Minden alfejezet elméleti bevezetővel indít. Az első, főnevekkel kapcsolatos rész bevezetőjében a nyelvtani osztályozás kiemelt szerepet kap. A cseh nyelvben ugyanis egy főnév nyelvtani „viselkedését” alapvetően meghatározza többek között a grammatikai nem (hímnem/nőnem/semlegesnem, valamint e grammatikai nemek közötti esetleges ingadozás), az élőség és a szám, hiszen egy főnév ragozását mindezen jellemzők befolyásolják. A könyv ezen a ponton jut el a szláv nyelvek elsajátításának és megtanulásának egyik kritikus pontjához, a nyelvtani esetek kérdéséhez. A cseh nyelvben hét névszói eset különböztethető meg (alanyeset, birtokos eset, részeshatározó eset, tárgyeset, megszólító eset, elöljárós eset és eszközhatározó eset), ami a főnevek ragozását a nyelvtanulók és a cseh anyanyelvűek számára egyaránt bonyolulttá teszi. További nehézséget okoznak az idegen eredetű szavak, amelyek ragozásánál döntő szerepet játszik az adott szó nyelvi adaptálódásának foka (azaz, hogy a szónak sikerül-e beépülnie valamelyik ragozási típusba, vagy adaptálatlan lexikai egység marad). A főnevek bemutatását a melléknevek alaktanának ismertetése követi. Fontos kiemelni, hogy a mellékneveket ugyanazon nyelvtani kategóriák szerint határozzuk meg, mint a főneveket (nem, szám, eset), ugyanakkor a melléknevet mindig a hozzá tartozó főnév szerint ragozzuk. A ragozás mellett a melléknévfokozás hogyanjára is kitér a szerző, majd a fejezetet melléknévragozási és fokozási gyakorlatok zárják. A következő két alfejezet a névmások és a számnevek morfológiai bemutatásával foglalkozik; megismerhetjük a különböző szempontok szerinti osztályozásukat és ragozásukat, majd az alfejezetek végén lehetőség nyílik a ragozások gyakorlására. A cseh nyelv morfológiáját bemutató fejezetben helyet kap az igék problémája is, amely szintén feladja a leckét a nyelvtanulók számára. A szerző az igéket kétféleképp (szemantikai szempontból és a tárgyhoz való viszonyuk szempontjából) osztályozza, majd meghatározza az igék nyelvtani kategóriáit (személy, szám, mód, idő, aspektus, igenem). Végül az igék addig ismertetett jellemzői alapján felvázolja a cseh nyelv igeragozási rendszerét. E roppant aprólékos alfejezetben megismerhetjük az öt cseh igei osztályt, az osztályok igeragozási szabályait, valamint a legalapvetőbb rendhagyó igéket is. Az alfejezet végén gyakorolható az igealakok helyes használata. Az igék alfejezetét a határozók, az elöljárószók, a kötőszók, a partikulák és az indulatszók alfejezete és feladatsora követi.

A könyv negyedik, **Skladba (syntax)** (Mondattan (szintaxis)) című fejezetének bevezető részében megismerhetjük a szintaxis célját és alapfogalmait, majd a valencia szintaxis és a függőségi szintaxis elméletébe is betekintést nyerünk. A valencia szintaxis vizsgálódási elve szerint az igékhez kapcsolóérték tartozik a bővítmények száma szerint. E szempontot alapul véve elemezhetők a mondatok, meghatározható az alapvető mondat szerkezet, és megállapítható, hogy egy mondat nyelvtanilag és szemantikailag helyes-e. A függőségi szintaxis elméletének szemantikai nézőpontja szerint egy mondat a benne található szavak relációs jelentéseiből tevődik össze. A szavak közötti relációk különböző szinteken és módokon jelenhetnek meg, amelyek ismertetésére is kitér a szerző. A fejezetet utolsó elméleti része a mondatrészek

típusainak, szerkezetének és viszonyainak bemutatásával foglalkozik. A mondattani ismeretek elmélyítését az alfejezeteket záró gyakorlatok segítik.

Jana Hoffmannová első (és egyben a könyv ötödik) fejezete a *Stylistika* (Stilisztika) címet viseli. A szerző először a tudományág központi fogalmát, a stílust határolja körül. Bár nem ad meg konkrét definíciót, de kellő alapossággal vázolja fel a fogalom legfontosabb ismérveit (választás, elrendezés, alkalmazkodás), valamint a hozzá kapcsolódó egyéb szakkifejezéseket (nyelvi stílus/beszédstílus, stilisztikai paradigmátika/szintagmatika, nyelvi/stilisztikai/kommunikációs normák, stiléma). Ezt követően áttér a szöveg vagy kommunikáció végső stílusát meghatározó stilisztikai tényezők ismertetésére. E tényezők egy része objektív (pl. funkció, szituáció), más része szubjektív, egyéni (pl. kor, nem), amelyek figyelembe vételével a stílusok többféleképp osztályozhatók (pl. funkció vagy objektivitás szerint). A fejezet elméleti ismeretanyagát itt is gyakorló feladatok segítenek elsajátítani.

A kötet utolsó fejezete a *Výstavba textu* (Szövegalkotás) címet kapta. Elméleti bevezetőjében kiemelt hangsúlyt kap a szöveg (mint a téma legfontosabb alapfogalma) körbejárása. A szerző e záró fejezetben a szövegalkotás legkülönbözőbb kérdéseit járja körbe, kiemelt figyelmet fordítva a szövegszemantika, a szöveg szintaxis, a koherencia és a kohézió, a szövegpragmatika, a beszédaktusok elmélete, a nonverbális kommunikáció eszközei, a intertextualitás, a szövegalkotás és szövegértés folyamatai, valamint a szövegtipológia legfontosabb aspektusainak bemutatására. Többek között olyan kérdésekre kapunk választ, mint az, hogy mennyiben lehetséges az írott és hangzó szöveg közötti különbségtétel, a kommunikáció eredményeként létrejövő szöveg hogyan viszonyul a kommunikáció folyamatához, valamint a kommunikáció nem nyelvi kifejezőeszközeinek vizsgálata képezheti-e a nyelvtudomány kutatási tárgyát. Véleményem szerint e szöveg szinten elmélkedő fejezet gyakorló feladatai készítetik az olvasót leginkább az elmélyült nyelvészeti gondolkodásra, hiszen olyan absztrakt kérdéseket feszeget, mint pl. az, hogy egy mondat szövegnek tekinthető-e, megfelel-e a szöveg kritériumainak (belső szerveződés, sorrend, koherencia).

A fentieket összefoglalva a jelen kötetről az állapítható meg, hogy egyrészt rendkívüli alapossággal és tudományos igényességgel megírt mű, másrészt pedig a sokszor apró részletekbe menő elméleti ismertetések a könyv logikusan – a nyelvi szintek szerint – egymásra épülő fejezeteinek feldolgozásával mind értelmet és relevanciát nyernek, és a feladatsorok kitöltése során gyakorlati hasznosíthatósággal egészítik ki a megszerzett elméleti ismeretanyagot. Kiemelném továbbá, hogy az eredetileg fordítóknak, fordítást hallgatóknak szánt könyv a cseh nyelvet olyan sokféle perspektívából világítja meg, hogy a nyelvtudomány egyéb területeivel foglalkozók is profitálhatnak a feldolgozásából. A mű egyetlen hiányosságaként azt jelölném meg, hogy a feladatsorokhoz sem megoldókulcsot, sem minta megoldásokat nem találunk, így számomra kérdéses, hogy oktatói felügyelet nélkül a kezdő nyelvészek számára mennyire zökkenőmentesen használható. Ennek ellenére meggyőződésem, hogy az egyetemi oktatást remekül kiegészíti a jelen kötet, valamint az is, hogy hasonló felépítésű és témájú szakirodalomra szükség lenne számos más nyelv vonatkozásában is.